Identitás és tolerancia

Reuss András

Megjelent: Lelkipásztor (88) 2013/2, 51-52.

Az identitás vagy (ön)azonosság az egyes személyek esetében az önmagukkal, azaz személyiségükkel, többé vagy kevésbé tudatosan vállalt képességeikkel, tulajdonságaikkal, valamint célkitűzéseivel és értékrendjével való azonosulást fejezi ki. Kisebb-nagyobb emberi közösségek tagjainak esetében egymással való hasonlóságukat és azonosulásukat fejezi ki bizonyos rajtuk kívül álló dolgok közös elfogadása alapján. Az identitás történeti jelenség, amelynek tartalma és irányultsága fokozatosan alakul ki és változhat az egyes ember és a közösség életében is. Alapulhat választáson illetve döntésen, de éppen úgy lehet adottság is. Érettséget, belső tartást és öntudatot jelent és ennek alapján összekapcsol embereket, de ugyanakkor el is választ másoktól.

A tolerancia mai értelmezése a felekezeteknek a reformációt követő létrejötte és közjogi elismerése nyomán lett fokozatosan a pluralista társadalmak egyik alapvető etikai követelménye. A tolerancia posztmodern értelmezése nemcsak a különváltan élő és megszerveződő újabb közösségeknek kíván jogokat biztosítani, mint egykor az Act of Tolerance (1689) Angliában vagy II. József türelme rendelete (Toleranzpatent, 1781) Magyarországon, hanem ma szinte az élet minden területén egy széles körben hangoztatott és megkövetelt norma, amelyet a plurális demokrácia, vagyis a közrend elengedhetetlen alapjának tekintenek.

Az identitás kérdése iránt elsősorban a pszichológia érdeklődik, és azt gondolnánk, hogy a tolerancia, mint az emberi együttélés egyik normája iránt a szociológia, de mégis inkább az etika. Mindkét fogalomról tömör, világos és korszerű meghatározást és leírást ad az a társadalomtudományi szótár, amely Gabriela Colţescu szakmai vezetésével készült.[1]

Valójában azonban nem a fogalmak meghatározása a feladatunk, hanem a kettő lehetséges viszonyának elemzése és a következmények számbavétele. Ennek során a következő témák végiggondolását ajánlom:[2]

---

1 Szótár plurális társadalmaknak. Vocabular pentru societăţi plurale. Kétnyelvű kiadás. A bevezetőt írta Gabriela Colţescu. Iaşi: Polirom Kiadó, 2005. ISBN: 973-681-644-3 (http://tarstudszotar.adatbank.transindex.ro/szotar.php?l=1 , utoljára megtekintve: 2012.12.23.)

2 Érdemes elolvasni és kiértékelni az Evangélikus Naptár 2013 tematikus cikkeit is.

1. Identitásunk és toleranciánk fogalma mennyiben egyeztethető össze a keresztyénséggel, vagy miben szorul evangéliumi-igei-hitvallásos mértékkel korrekcióra? Az identitás fogalmával kapcsolatban érdekes esettanulmány lehet a brüsszeli „télfa" (szürrealista karácsonyfa) felállítása Brüsszelben: a keresztyén karácsony megjelenítésének „átfogalmazása" vagy a keresztyén karácsony megtagadása? Miért az egyik vagy a másik, ha a fenyőfa csak az újkorban lett karácsonyi kellék? Segíthet-e megfontolásainkban a 16. századi adiaforon-vita? A tolerancia fogalmával kapcsolatosan ilyen vitatott téma lehet az erkölcseit tekintve jobbulni nem akaró ember megtűrése: tehetjük-e a megváltozást a segítés feltételévé? Aki devián magatartást tanúsít, pusztuljon, hiszen megérdemli? (A toleranciát Luther is említi, mint Isten toleranciáját, aki az emberek nem igaz cselekedeteit inkább eltűri azért, hogy elkerülje a még rosszabbat. Amint egy kelést, bicegést vagy gyógyíthatatlan betegséget is elszenvednek az emberek azért, hogy élhessenek.[3]) Teológiai megfogalmazással szólva, az igazság kérdése és a szeretet parancsa feszül egymásnak. Ez konfliktusokkal is járhat.[4]

2. Amienkétől eltérő identitás tolerálása nem veszélyezteti-e a mi saját identitásunkat? A hagyományos felfogás, amelynek mindmáig sok képviselője van, az intoleráns magatartást azzal indokolja, hogy az igazság igénye és az erkölcsi jóhoz ragaszkodás nem tűrhet meg semmiféle toleranciát. Nyolc böjti prédikációjában Luther elvetette, hogy akár a helyesnek tartott két szín alatti úrvacsoravételt is ráerőltessék olyanokra, akiknek ez a hitével ellenkezik.[5] Korábban ezért nem tudták elképzelni, hogy egy országban két különböző keresztyén felekezet éljen. Az augsburgi vallásbéke (1555) jelentősége, hogy bár az egyes fejedelemségekben az azonos hitvalláshoz ragaszkodott, a német-római birodalmon belül teret engedett a többféleségnek (római, lutheránus, kálvinista), vagyis a toleranciát ebben a vonatkozásban az állam alapelvévé tette. Identitás és tolerancia viszonya alapvető kérdés a modern pluralista és demokratikus társadalmakban. Itt nem írják elő senkinek az identitását, hanem megválasztását az emberi személyiség jogának tekintik, de megkövetelik, hogy mindenki toleranciát tanúsítson a

3 Tolerantia Dei WA 39 I:82-83; LDStA 2: 425-426.

4 Az EHE Könyvtárának katalógusát a világhálón böngészve több tucat címet találhat az érdeklődő mindkét fogalom értelmezésére és a kettő viszonyára vonatkozóan. Sokoldalú, de elmélyült tanulmányozást igénylő előadások gyűjteménye még: Pluralismus und Identität. Hrg. von Joachim Mehlhausen. (Veröffentlichungen der Wissenschaftlichen Gesellschaft für Theologie, Band 8.) Chr. Kaiser / Gütersloher Verlagshaus: Gütersloh, 1995.

5 Nyolc böjti prédikáció Wittenberg népének. Ford. Szebik Zsófia. Bp, 1994. (Magyar Luther Füzetek 3.)

közelében élő bármilyen szempontból más identitású ember vagy közösség iránt. A tolerancia azt jelenti, hogy az identitások különbségéből fakadó ellentéteket nem szabad erőszakkal megoldani. Nemcsak az állami erőszakra vonatkozik ez. A fogalom érvényét immár kiterjesztik minden keresztyén közösségre, a nem-keresztyén vallásokra, a világnézeti meggyőződésre, a politikai nézetekre és táborokra, az erkölcsi nézetekre, vagy éppen a különböző kulturális, nemzetiségi vagy éppen a szexuális identitásokra is. Ezeken túlmenően még a szülők és a felnövő vagy felnőtt gyermekek viszonyát is belefoglalják a problémába.[6] A fogalomnak ez a szinte már túlzottnak érzett kiterjesztése azon a meggyőződésen alapul, hogy hitek, meggyőződések, kultúrák, de teljes mértékben még az erkölcs sem kényszeríthető az emberre, hanem az – amint a II. Vatikáni zsinatnak a vallásszabadságról szóló nyilatkozata megállapítja[7] – a személy méltósága alapján minden embernek joga. Ebben az értelmezésben az identitás szabadsága mellett a tolerancia mindenkitől elvárt norma. Akár erénynek is tekinthető, vagy a kultúra részének. Kérdés viszont, hogy intoleráns-e, aki identitásához ragaszkodik? És elveszíti-e identitását vagy veszélybe kerül-e identitása annak, aki toleráns másokkal szemben?

3. Mások identitása eltűrésének és tiszteletben tartásának van-e valamilyen határa vagy kritériuma? A tolerancia olyan formája vagy mértéke, ami sérti mások méltóságát vagy korlátozza szabadságát, ami árt egyeseknek vagy a társadalomnak, mindenképpen elutasítandó. Olyan kritérium ez, amelynek megállapítása rendkívül összetett feladat, mert a tolerancia nem lehet sem gettószerű elkülönülés, mert felelősek vagyunk egymásért, sem aparteidszerű elkülönítés, mert az sérti az emberi méltóságot és szabadságot. De nem lehet közömbösség sem. Pompás kis esszéjében a lengyel Leszek Kołakowski[8] éppen a szélsőséges megnyilatkozásában bármiféle igazságot megvető közömbösséget jelöli meg olyan határként, amelynek átlépése megsemmisítően hat a civilizációra.

4. Külön kérdés az egyház közösségén belüli tolerancia. Nyilván nem lehet szó arról, hogy az egyház tagjainak szabadsága van a hitetlenségre vagy tetszésük szerint bármilyen életvitelre, erkölcsre, vagy hogy az ilyesmit tolerálni kellene. Van olyan határ,

---

6 Amint ezt a római katolikus és protestáns szerzők által készített Handbuch der christlichen Ethik (Herder és Gütersloher Verlagshaus kiadásban, 1978) is érinti (2: 143).

7 Dignitatis Humanae, 9, in: A II. Vatikáni zsinat tanítása (1975), 377; A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai (2000), 500. A dokumentum az egész téma feldolgozásában ösztönző lehet.

8 Kis előadások nagy kérdésekről. Ford. Pályi András. Európa Könyvkiadó: Bp, 1998. 40-47. Ebben olyan kérdésekre is, mint a homoszexualitás és a szabadság felszámolását célzó mozgalmak tolerálása, egészséges, keresztyén szempontból is elfogadható választ kínál.

kell lennie olyan határnak, amelyen ha valaki túllép, nem tekinthető már egyháztagnak, de ez nem intolerancia. Meghatározandó természetesen, hogy hol van ez a határ, ki állapítja meg és milyen módon kell és lehet érvényesíteni.

5. Érdemes lenne pillantást vetni azokra a jelenségekre is, amikor a tolerancia hirdetői vagy a magát toleránsnak tartó társadalom (esetleg egyházi szervezet) egyoldalúan csak saját magának igényli a toleranciát, de konkrét esetekben mégsem biztosítja másoknak.[9]

Dr. Reuss András

9 A politikai arénában, társadalmi szervezetekben vagy a gazdasági életben számos esetben ellentmondás nélkül elfogadott érv egy munkatárs elbocsátására vagy áthelyezésére, ha valakit azzal a – közelebbről nem részletezett – intoleráns megjegyzéssel illetnek, hogy nem tudnak vele együtt dolgozni.